

XIII kansainvälinen kartografian historian konferenssi Amsterdam 26.6.—1.7. 1989

PELLERVO KOKKONEN

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Amsterdamissa pidettiin juhannuksen jälkeisellä viikolla kartografian historiasta kiinnostuneiden joka toinen vuosi järjestettävä konferenssi. Tänä vuonna paikalle oli saapunut noin 190 alan tutkijaa, kirjastonhoitajaa tai harrastelijaa. Suurimmat osanottajamäärät olivat isäntämaan lisäksi Englannista, Yhdysvalloista ja Länsi-Saksasta. Ranskalaisten osanottajien (2 kpl) pieni määrä oli hämmästyttävä. Ilmeisesti tähän suurelta osalta oli vaikuttanut järjestäjien päätös järjestää konferenssi yksikielisenä (englanti). Mitä kustannuksissa näin oli säästetty, se menetettiin monipuolisuudessa. Pohjoismaista Tanska ja Norja eivät olleet edustettuina, mutta Ruotsista oli neljä osanottajaa. Suomesta paikalla oli kolme henkilöä. Helsingin yliopiston kirjaston Nordenskiöld-kokoelmasta sen paremmin kuin Maanmittaushallituksesta ja/tai Suomen Kartastosta ei ollut edustajaa paikalla. Ottaen huomioon Nordenskiöld-kokoelman merkityksen, on Helsingin yliopiston kirjaston edustajan poissaolo vaikea ymmärtää. Muiden maiden osanottajalistoiissa arkiston- ja kirjastojen karttakokoelmien hoitajat olivat hyvin edustettuina.

Konferenssin järjestelyvastuun kantoi Alankomaiden kartografinen seura (Nederlandse Vereniging voor Kartografie) yhteistyössä Kansainvälisen kartografian historian seuran (International Society for the History of Cartography) kanssa. Suurimman työn teki professori Willem Heinemeijerin johtama järjestelykomitea.

Koska paikalla olivat suunnilleen kaikki, joiden nimi on tullut tutuksi kartografian historian julkaisuista, kuultiin kaikkina viitenä seminaaripäivänä luentoja aamusta myöhään iltapäivään. Ne joille ei ollut riittänyt esitelmääikää saivat esittää asiansa julistenäyttelyssä. Lisäksi ohjelmaan oli mahdutettu kattava Alankomaiden kartografian historian esittely näyttelykännein sekä tutustumisin historiallisiin arkistoihin.

Seminaarin viralliset teemat olivat: Kartografia — tieteen ja taiteen välimuoto, temaattisen kartografian kehitys 1800-luvulla, merikartoituksen kehitys 1650—1880, markkinamekanismit kartojen kustannustoimintaa ohjanneena tekijänä, kartografia siirtomaahallinnon elementtinä 1750—. Näiden varsin laajojen aihepiirien ul-

kopuolelle kuuluvat esitykset oli pyritty sijoittamaan postereina julistenäyttelyyn. Johtavat teemat olivat selvästi »tiede ja taide» ja temaattinen kartografia. Erityisesti taide kartografiassa tuntuu kelpaavan teemaksi varsin humanistisesti virittyneelle tutkijakunnalle. Sen sijaan merikartoituksen tai siirtomaakauden kartografian tutkiminen ei tunnu kiinnostavan kartografian historioitsijoita.

Onko kartografia taidetta vai tiedettä

Julkaisuissa jo jonkin aikaa puitu vastakkainasettelu taide vs. tiede tuntui edelleen vahvalta suuntaukselta, vaikka moni puhuja kyseenalaisti kysymyksenasettelun. Ilmeisesti valtaosa tutkijoista on osin tiedostamattaan hyväksynyt kahtiajaon, sillä suuri osa aiheesta pidetyistä esitelmistä esitteli selvästi taiteellisia elementtejä kartoissa, kuten koristelua. Tämän vastapoolina on vahva tutkimussuuntaus joka käsittelee kartojen tarkkuutta. Taide-tiede -dikotomian suosiota selittänee sen helppotajuisuus. Professori J.B. Harley (Milwaukee, Yhdysvallat) huomautti avauspuheenvuorossaan, että tällainen kahtiajako on historiallisesti varsin uusi ja siksi olisi oltava varovainen sen käytössä. Perinteisesti on erotettu toisistaan »taide» (ars) ja »tekniikka» (techné). Ennen 1700-lukua teoriolla oli varsin vähän osuutta kartografisen tuotteen synnystä, osatekijöiden ollessa historiallinen ja uusi lähde-materiaali sekä vakuuttava esitystapa, siihen liittyvine kartusseineen ja koristeluineen. Luonnontieteiden nousun myötä on kartografiassa omaksumtu ajatus kartografian teoriasta ja kartasta tieteellisenä mallina, jonka seurauksena karttaan suhtaudutaan implisiittisesti objektiivisena tai ainakin lähes objektiivisena tiedonlähteenä. Ajatus kartan tieteellisestä luonteesta on johtanut etsimään tieteellistä komponenttia vanhasta kartasta. Tämä epähistoriallinen näkökulma vanhaan kartografiaan on ollut omiaan ohjaamaan tutkimusta sivuraiteelle; etsimään kartoista sellaista mitä niissä ei itse asiassa ole. Samalla ei osata tarkastella karttaa kokonaisuutena, pitäen mielessä se kulttuurinen konteksti, josta se on lähtöisin. Ajatus että »taide» ja »tiede» (sikäli

kuin niitä nyt on perusteltua erottaa) vanhoissa kartoissa lähtisi täysin eri lähtökohdista ja ikäänkuin ne edustaisivat kahta täysin erillistä kognitiivista prosessia — käyttäen eri metodeja — on kestävästi tarkastelussa historiallista taustaa vasten. Polarisoitunut käsitys taiteen ja tieteen välisestä »taistelusta» kartografiassa on saanut epistemologisen aseman, jota kuvastaa myös yleinen käsitys kartografian historiasta kehityksenä kohti suurempaa objektiivisuutta. Samassa yhteydessä on alettu pitää karttojen koristeaiheita marginaalisina, ylimääräisinä ja jopa haitallisina. Karttojen katsotaan muuttuneen taideteoksista tieteen ja teknologian standardoiduiksi luomuksiksi.

Kartografisen viestinnän kokonaisvaltaisuudesta ja kartografisen argumentoinnin voimasta tarjosi esimerkin Catherine Delano-Smith (Nottingham, Iso-Britannia) esitelmässään raamatuissa esiintyvistä kartoista. Vaikka hyvin runsas kuvitus on ollut tyypillistä eri raamatun laitoksille varhaisista ajoista lähtien, ja Pyhän Maan karttoja tunnetaan aina varhaiselta keskiajalta asti, vasta 1520-luvulla alettiin karttoja liittää raamatun kuvitukseen. Kartat raamatuissa yleistyivät uskonpuhdistuksen myötä, ja ne olivat selvästi oma kategoriansa erillään muusta kuvituksesta. Niiden tarkoitus näyttää olleen alusta asti auttaa ymmärtämään Pyhän Maan maantiedettä, eikä toimia pelkästään allegorioina ja symbolisina esityksinä Raamatun tapahtumista. Karttojen tarkoitus ja niille muotoa antava periaate oli uskon totuuden kirkastaminen.

On olemassa myös esimerkkejä kartografiasta, jossa taideteoksen ja kartan rajat hämärtyvät, kuten maisemaa kuvaava kartta tai viistokuva. Sekä länsimaisessa että kiinalaisessa kartografiassa on havaittavissa jatkumo maisema-maalauksesta viistokuvan kautta karttaan. Kiinan kielessä kartta ja kuva ovat synonyymejä, eikä kartan ja jonkin kuvallisen tuotteen välillä tehdä suurta eroa, kuten japanilainen professori Unno (Osaka, Japani) kertoi esityksessään.

Esitellyt tutkimukset tukivat Harleyn istunnon avauspuheenvuorossa esittämää ajatusta, että karttoja tulee tutkia kokonaisuutena kulttuurisessa kontekstissa, kulttuurisena tekstinä, ja kuvana aikansa yhteiskunnasta. Ajatus karttojen käsitteellistämistä tekstinä auttaa välttämään ne ennakoasenteiden karikatit, jotka tulisivat vastaan, jos niitä käsiteltäisiin tieteellisinä dokumentteina tai taideteoksina. Tällöin karttojen asema metaforana tietyistä asioista, symboliset merkitykset ja piiloviestit ovat saman arvoisia muun merkityssisällön kanssa.

Maailman ensimmäinen kansalliskartasto?

Suomen kannalta konferenssin temaattista kartografiasta käsitellyt istunto oli merkittävin. Sen kuluessa keskusteltiin maailman ensimmäisestä kansalliskartastosta, joksi mm. Suomen Maantieteellinen Seura tuli 100-vuotisjuhlapostikortteissaan väittäneeksi Suomen Kartastoa, joka oli korttien aiheena. Tämä Suomen Kartastosta esitetty luonnehdinta, ei voine perustua laajaan asiantuntemukseen, sillä jos kansalliskartastona pidetään kokoelmaa tietyn valtion aluetta koskevia teemakarttoja kartaston (atlas) muodossa, täytyy kyseisen kaltaisia esityksiä löytyä useampia ennen vuotta 1899. Wolfgang Scharfe (Länsi-Berliini) esitteli vuonna 1827/28 julkaistun kartaston »Administrativ-statistischer Atlas vom Preussischen Staate», johon kuuluu tietävästi muun muassa maailman ensimmäinen väentiheskartta. Muita kartastossa käsiteltäviä teemoja ovat hallinnolliset rajat, sotilaalliset kohteet, kuljetus, verot, eri kirkkokuntien jäsenten väestösuudet alueittain, kielekset, teollisuuslaitokset, mineraalivarat sekä maaperän hedelmällisyys. Simon Schropp & Co.:n Berliinissä julkaisemassa kartastossa on kaikkiaan 22 kaksisivuista temaattista karttaa, joissa temaattinen aines on lisätty käsin värittäen kuparipiirroksista painettuun pohjakarttaan käyttäen jopa 13:a väriä. Kartaston selvänä tarkoituksena oli edistää noihin aikoihin voimistunutta ajatusta yhdestä kiinteästä Preussin valtiosta. Avoimia kysymyksiä kartaston suhteen lienee vielä runsaasti sillä suunnattoman kallista työtä on vaikea selittää, kun kartasto ei tarjoa tietoa tekijästään eikä tekstiosaa ole säilynyt. Myöskään aikalainen tai myöhempi kirjallisuus ei mainitse tätä suurtyötä. Scharfe olettaa kartastotyön alullepanijan olleen itse kruununprinssi Friedrich Wilhelm IV:n. Edellä esitetyn määritelmän puitteissa kartasto selvästi on kansalliskartasto ja suomalaisten on syytä olla varovaisempia omaa kartastoaan esitellessään.

Innovaatiot merikartoituksessa 1650—1880

Vesistökartoituksen historiaa konferenssissa käsiteltiin kaikkiaan viidessä esityksessä, joista kaksi oli postereita. Vesistökartoituksesta ei ole olemassa kattavaa yleisesitystä. Konferenssiin tulleiden esitysten vähäisyydestä voisi päätellä, ettei aihetta mielletä kovin keskeiseksi tutkijoiden joukossa. Merikartoituksen historiaa ovat kirjoittaneet ne jotka ovat itse toimineet sen piirissä. Usein kysymyksessä on valtiollisen merenmittausosaston, amiraliteetin tai hydrografisen toi-

miston historia, jossa kansallinen näkökulma tulee selvästi esille.

Konferenssissa tarkastellun aikavälin alussa merikartta kehittyi löytöretkien apuvälineestä maailmankaupan oleellisen pääoman, purjehdusreittejä koskevan tiedon, varastoksi. Tänä aikana yksityishenkilöiden ja kauppayhtiöiden hallussa olleesta tiedosta tuli aluksi valtiollisen viranomaisen, hydrografisen toimiston, tehtäväkenttä ja 1800-luvulla julkista tietopääomaa. Ajanjakson lopulla oli kartoitettu ensimmäistä kertaa kahden mantereen, Etelä-Amerikan ja Australian sekä Tyynenmeren vedet. Kartan laadinnassa merikapteenilta, merimiehiltä ja luotseilta kerätyn informaation osuus alkoi pienentyä ja virallisten mittauksen tuloksena saatu tieto lisääntyi. 1700-luvulla Edmund Halleyn erantomittaukset lisäsivät karttojen käytön varmuutta, sitten kun tieto erannosta alettiin sijoittaa kartalle. Suurempaan tarkkuuteen kartoituksessa päästiin uusien instrumenttien, kronometrin, oktantin ja sekstantin avulla. 1800-luvulla syvyystieto yleistyi kartoissa ja 1884 Greenwichin meridiaani otettiin käyttöön kansainvälisenä keskimeridiaanina (Willem F.J. Mörzer Bruyns; Amsterdam).

Oma esitykseni julistenäyttelyssä oli yleiskatsaus Venäjän merikartoituksen ensimmäiseen vuosisataan, 1700-lukuun, esitutkimuksen perusteella. Tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa on tarkoitettu tarkemmin keskittyä tutkimaan A.I. Nagajevin merikartastoa. Merikartoituksen alkuvaiheet liittyvät Venäjän laivaston menestykselliseen toimintaan Itämeren alueella Suuresta Pohjan sodasta Pikkuvihaan. Ensimmäisesti laivaston tarpeita varten luotu kartografinen koulutus palveli topografista kartoitusta, sillä Moskovassa toimintansa aloittaneen Navigaatiokoulun oppilaista rekrytoitiin maanmittarit, jotka suorittivat suuren työn Venäjän topografiseksi kartoittamiseksi. Koulun oppilas Aleksei Nagajev suoritti merkittävimmän työn Venäjän merikarttalaitoksen hyväksi. Hänen ensimmäistä kertaa vuonna 1757 julkaistua kartastonsa perustuu ruotsalaisten ja tanskalaisten lähteiden lisäksi myös venäläisten omiin, Nagajevin ja Lübberksen, mittauksiin pääasiassa Suomen ja Viron rannikoilta. Nagajevin kartat olivat aikanaan huippusalaisia ja säilyivät käytössä yli 50 vuotta, sillä seuraavat merenmittaushankkeet toteutuivat vasta 1700-luvun lopussa.

Kartografia siirtomaavallan palveluksessa

Välinpitämättömyys on oikea sana kuvaamaan siirtomaahallitusten suhtautumista siirtomaiden

topografista kartoitusta kohtaan, totesi siirtomaahallintoa ja kartoitusta käsitelleen istunnon puheenjohtaja, professori Ormeling (Utrecht) avauspuheenvuorossaan. Kun maantieteellinen tietämys oli saavuttanut yleiskuvan Euroopan ulkopuolisista alueista ja imperialismi tullut uuteen vaiheeseensa, kolonialismin kauteen, oli monissa Euroopan maissa jo suoritettu kolmiomittaus ja siten luotu topografiselle kartoitukselle geodeettinen pohja. Euroopan maiden hankkiessa siirtomaita, kattaviin kartoitusprojekteihin niissä ryhdyttiin vitkastellen. Tutkimusmatkailijoiden fyysisiin maisemapiirteisiin keskittyviä karttoja seurasivat siirtomaaviranomaisten luonnoskartat, joissa tärkeintä oli informaatio »heimoisista» — kylistä ja niiden asukasmääristä (Stone 1988). Geodeettinen tarkkuus oli sivuseikka. Varhaisia esimerkkejä siirtomaissa tapahtuneista kolmiomittauksista ja geodeettiseen tarkkuuteen pyrkivistä kartoitushankkeista on Intiasta, jossa eurooppalaisten esikuvien mukaisen kartoitus työn aloitti James Rennell 1756 alkaen ja kolmiomittauksen George Everest 1830.

Tarkempi topografinen kartoitus käynnistyi usein vasta sotilasoperaatioiden yhteydessä puutteellisesta maastotuntemuksesta saatujen karvaisten kokemusten jälkeen, kuten oli esimerkiksi Jaavalla, jossa kartoitus alkoi hollantilaisten paikallisen sulttaanin poikaa vastaan käymän Jaavan sodan (1825—30) aiheuttamien raskaiden menetysten johdosta. Kartoitus oli alkuun varsin summittaista: kolmiomittausta käytettiin korkeintaan jälkeen päin topografien työn laadun tarkistamiseen. Trooppisissa sademetsissä kattavan kolmioverkon aikaansaaminen näytti sen ajan olosuhteissa ymmärrettävästi mahdottomalta tehtävältä, kun mieshukka kartoitustyössä oli mm. trooppisten tautien vuoksi samaa luokkaa kuin sodassa. Miehistön täydentäminen oli erittäin vaihalloista eikä kartoitus tullut koskaan siirtomaaviranomaisten sydämenasiaksi. Kartoitusohjelmia oltiin valmiita supistamaan heti taloudellisten suhdanteiden heikentyessä. Miehistöpuhlasta johtuen valmistuneet kartat jäivät usein päivittämättä, joten II maailmansodassa käytetyt Indonesian kartat olivat osittain jo yli 40 vuotta vanhoja. Kolonialismin ajan kartografiaa on toistaiseksi varsin vähän tutkittu, vaikka se tarjoaa kiehtovan tutkimusalueen.

Jeffrey Stone (Aberdeen, Iso-Britannia) oli koettanut sovittaa Swazimaan kartoitusta aikaisemmin esittämäänsä malliin Afrikan kartografian kehityksestä. Kolonialismin kaudella Stone on halunnut erottaa myös kartografiassa kehitysvaiheet, jotka heijastelevat ajanjakson poliittista ja taloushistoriaa. Esikolonialistinen karto-

grafia käsittää useimmiten ainoastaan tutkimusmatkailijoiden karttoja. »Compilation mapping» (eri lähteistä kootuista materiaaleista laaditut kartat) liittyy siirtomaahallinnon muodostamisvaiheeseen ja siirtomaahallinnon vakiintuessa tulee kuvaan hitaasti topografinen kartoitus, joka hallinnon purkautumisvaiheissa sai uuden kehitysetiikan myötä kehitysavun piirteitä. Swazimaan kohdalla Stone mielestään pystyi sijoittamaan kartografian kehityksen tähän kehikkoon. Lähtökohtana olivat A.M. Millerin esikolonialistisella kaudella tuottamat, niukasti topografista aineista sisältävät hahmotelmat, joita seuraavat vuoden 1905 paikkeilla sekavien maanomistuso-olujen vuoksi julkaistut 1:59 500 -kartat. 1930-luvulla kartoitustoiminta virkistyi, mutta vasta 1962 valmistui myös korkeuskäyrät sisältävä topografinen karttasarja mittakaavassa 1:50 000. Sen pontimina olivat oletetut mineraalivarat ja toisaalta laidunnus- ja metsityssuunnitelmat.

Venäjän kartoituksen kehityksestä

Suomen kartografian historiaa ei konferenssissa käsitelty lainkaan, mutta naapurimaan Neuvostoliiton kartografian ja arkistolähteiden suhteen esille mielenkiintoisia seikkoja, joilla on merkitystä suomalaisen alan tutkimuksen kannalta. Venäjän kartografiaa käsiteltiin kolmessa posterissa, joista yksi oli tämän katsauksen kirjoittajan (ks. edellä). Muut olivat tohtori Aleksei Postnikovin (Moskova) posterit 1800-luvun venäläisestä jokien ja järvien kartoitustoiminnasta sekä Edwin Okhuizenin (Amsterdam) esitys hollantilaisten panoksesta Venäjän kartografian kehitykseen 1500-luvulta 1700-luvulle.

Postnikov keskittyi esityksessään esittelemään P.K. Frolovin työtä Siperian jokien hydrografisessa mittauksessa. Vuosina 1797—1800 ns. Nertshinsk-retkikunta, jota johtivat P.K. Frolov ja N.E. Karelin, tutki useiden Siperian jokien alueita. Retkikunnan dokumentit ja kartat ovat säilyneet nykypäiviin saakka ja niistä saa Postnikovin mukaan hyvän kuvan paitsi retkikunnan työskentelystä, myös alueen historiallisesta maantieteestä. Frolov piirretti karttoja suuressa mittakaavassa ja sisällytti niihin runsaasti myös muuta kuin hydrografista materiaalia. Karttoihin merkittiin retkikunnan päivittäinen eteneminen pysähdyksineen. Frolov kirjoitti perusteelliset säilyneet ohjekirjat jokien hydrografista mitausta varten. Erityisen huolellisesti tehtiin Alejoen kartoitus, koska sen perusteella piti pystyä arvioimaan vesireitin purjehdittavuutta, silmäläpityä hiilikaivosten kuljetustarpeita sekä eräiden vesitiehankkeisiin liittyvien patojen sijaintia.

Niinpä karttoihin sisällytettiin normaalin hydrografisen tiedon lisäksi tietoja joen tulvatasangon laajuudesta, virtaamista, uoman materiaalista ja muutoksista, kasvillisuudesta, ympäröivän maaston korkeudesta, kivilajeista sekä paikallisilta asukkailta udeltua tietoa joen jääolosuhteista.

Venäjän sisävesien kartoitus jatkui vilkkaana koko 1800-luvun, jonka kuluessa suuret joet saatiin kattavasti mitatuksi laivaliikenteelle. Vuodesta 1809 lähtien purjehduskelpoisten vesistöjen kartoitustoiminta oli suunnitelmallista. Vuonna 1832 julkaistiin Venäjän hydrografinen kartasto, joka tuli merkitsemään kartoitusmenetelmien huomattavaa yhtenäistymistä.

Juuri ennen konferenssia oli Alankomaiden kansallismuseo Amsterdamissa valmistanut mit-tavan näyttelyn »Russen & Nederlanders», joka esitteli hollantilais-venäläisiä suhteita kautta vuosisatojen. Näiden suhteiden huomattavaa komponenttia, hollantilaisten kartografien panosta Venäjän kartoituksessa, esitteli Edwin Okhuizen posterissaan. Hollantilaisten kauppamiesten retket suuntautuivat Venäjälle jo varhain 1500-luvulla luoden konkreettisen tarpeen hankkia ja välittää aluetta koskevaa maantieteellistä informaatiota. Tämän seurauksena suurilla hollantilaisilla kartografeilla, Mercatorilla, Orteliuksella ja Jodella oli 1500-luvun lopulla varsin yleisluontoisesta Venäjän-kuvasta huolimatta esittää joitakin hämmästyttävän tarkkoja yksityiskoh-tia, joilla oli vaikutuksensa myös ulkomaiseen kartografiaan. Vasta aivan 1500-luvun lopussa alkoi saatavilla olla Venäjän eri osia koskevaa tarkempaa kartografista informaatiota, jota kauppiat ja muut matkajat olivat keränneet Itämeren ympäristöstä, Viananmereltä sekä Jäämereltä aina Novaja Zemljata myöten. Juuri hollantilaisten Venäjän kaupan ansiosta Cornelis Anthonisz. saattoi julkaista kuuluisan karttansa Caerte van Oostlant 1543. Ja samaa alkupe-rää olivat Itämerta koskevat tiedot Lucas Jansz. Waghenaerin kartastoissa Spieghel der Zeevaert ja Thresoor der Zeevaert. Venäläisten menetetyt Itämereen rajoittuvat alueensa myös hollantilaisten toiminta suuntautui enemmän pohjoiseen, jossa 1594—96 tehtiin kolme yritystä purjehdita koillisväylä. Kartografisena tuloksena näistä yrityksistä oli karttoja Novaja Zemljan seu-duilta sekä huomattava Willem Barentszin karta napa-alueesta (1598), joka oli synteesi saavutetusta uudesta tiedosta. 1600-luvulla useat hollantilaiset kartografit oleskelivat pitemmän aikaa mm. Moskovassa keräämässä nyt jo saatavilla olevia venäläisiä materiaaleja. Huomattavimpia heistä olivat Isaac Massa ja Hessel Gerritsz. Hollantilaisten johtavaa asemaa Venäjän alueen kar-

tografiassa vahvasti edelleen Nicolaas Witsen, joka oleskellessaan Hollannin Moskovan lähetystössä keräsi ennennäkemättömän määrän Siperiaa koskevaa kartografista materiaalia julkaisien sen Siperian kartassaan vuonna 1687.

Tätä taustaa vasten on varsin luonnollista, että Pietari I alkaessaan vuoden 1700 paikkeilla vakavasti kehittää Venäjän omaa kartografiaa, väräsi sekä opettajiksi, kaivertajiksi että armeijan ja laivaston upseereiksi runsaasti hollantilaisia. Huomattavimpia heistä oli Cornelis Cruys, joka Venäjän laivaston vara-amiraalina toimitti 1699 Donin mittaukseen — ensimmäisen venäläisten oman hydrografisen kartoitushankkeen. Kartografinen koulutus tuotti Venäjällä tuloksia niin nopeasti, että vuoden 1725 jälkeen ulkomalaisilla ei ole ollut merkitystä Venäjän kartografiassa.

Vaikka Venäjän kartografian historiaa on tutkittu varsin paljon, olihan esimerkiksi kartografian historian »grand old manin» Leo Bagrovin keskeinen tutkimusala juuri Venäjän kartografia, odottavat monet arkistot vielä tutkijaansa. Kartografian historian tutkimus Neuvostoliitossa on tällä hetkellä vähäistä, joten neuvostoliittolaiset tutkijat eivät ehdi tarttua naapurimaita koskevaan materiaaliin. Aleksei Postnikov ehdotti henkilökohtaisessa keskustelussa, että suomalaiset selvittäisivät tarpeensa ja mahdollisuutensa käyttäen neuvostoliittolaisten arkistojen Suomen aluetta koskevaa kartografista ja maantieteellistä materiaalia. Tätä materiaalia voitaisiin hyödyntää hänen mielestään suomalais-neuvostoliittolaisen yhteistyöprojektin puitteissa, sillä sikäläisiä tutkijoita kiinnostaa kysymys, missä määrin suomalais-ruotsalainen topografinen koulu on vaikuttanut Venäjän topografikunnan kartografiseen työskentelyyn. Eri arkistoissa on nyt saatavilla huomattavat määrät Suomea koskevia karttoja, maantieteellisiä kuvauksia sekä Suomen alueelle lähetettyjen retkikuntien määryksiä ja ohjesääntöjä 1700- ja 1800-luvuilta. On mahdollista, että joukossa on ennestään tuntemattomia karttoja tai muita dokumentteja, joitten tutkiminen tarkentaisi huomattavasti kuvaa Suomen kartografian historiasta.

Loisteliaat näyttelyt

Konferenssin runsaan ohjelman kruunasivat käynnit neljään kartografian historiaa esittelevään näyttelyyn. Näyttelykäynnit alkoivat jo ensimmäisenä päivänä Amsterdamin pormestarin vastaanotolla kaupunginmuseon pystyttämässä laajassa näyttelyssä, jossa esiteltiin Amsterdamin Kalverstraatilla, aikanaan karttakustannuksen

keskus, tuotettuja karttoja. Erityisen vaikuttava esine tässä näyttelyssä oli Rostockin yliopistosta tuotu kaksi ja puoli metriä leveä jättiläiskartasto.

Seuraava vierailu tehtiin Alankomaiden merimuseoon, jossa näyttely »In de Gekroonde Lootsman» tarkasti ja monipuolisesti kertoi merikarttojen tekoprosessista, niiden käytöstä sekä purjehduksen apuvälineiden kehityksestä. Luonnollisesti keskeisellä sijalla olivat Keulenin 1680—1885 toimineen kustantamon kartat.

Yksi konferenssipäivä vietettiin Haagissa, jossa tutustuttiin Kuninkaallisen kirjaston (Koninklijke Bibliotheek) ja Yleisen valtionarkiston (Algemeen Rijksarchief) kokoelmien ohella myös näyttelyihin, joissa esiteltiin kartantekoprosessia sekä Hollannin siirtomaakartografiaa. Illalla käytiin vielä avaamassa Haagin Museonissa näyttely »Kartat ja historia», jossa vanhojen karttojen avulla pyrittiin havainnollistamaan Alankomaiden historiaa, maantieteellisten olojen kehitystä sekä maisemanmuutosta. Hollannin kartografiassa erityisesti vuosien 1800—1850 välillä liittyvä kartografia on keskeisellä sijalla.

Monipuolisuutta ja luovuutta osoitti myös Amsterdammassa sijaitsevan kansallismuseon (Rijksmuseum) kokoama näyttely »Taide karttoissa» (Kunst in kaart). Näyttelyn kokoajat olivat tehneet urauurtavaa tutkimusta selvittäessään karttojen koriste- ja kuva-aiheiden lähtökohtia. He olivat löytäneet hollantilaisten karttojen kuvista runsaasti tunnettujen taiteilijoiden töitä ja havainneet samoja kuva-aiheita käytetyn sekä itsenäisinä kuparipiirroksina että karttakoristelussa. Kartografia-aiheisten näyttelyiden ehtymättömältä tuntuneessa sarjassa viimeinen oli Vingboonsin taiteilija-arkkitehti-kartografi-perhettä esittelevä näyttely Kuninkaallisessa palatsissa. Kartografian alalla alkoi työskennellä David Vingboon, joka kuvitti Hessel Gerritszin ja Blaeun karttoja. Hänen poijstaan tuli kartantekijöitä ja arkkitehtejä. Amsterdammassa on edelleen pystyssä useita heidän suunnittelemaansa taloja.

Lopuksi

Tutkimuksen sisällöllinen puoli, varsinainen sanoma, joka tutkijalla on välitettävänä, on varmaan useimmiten helpompi omaksua keskittymällä lukemaan itse tutkimusta. Esitelmä, »paperi», on joskus vain hätäisesti kokoon kyhätty yhteenveto siitä mitä tutkijalla on sanottavanaan. Kun otetaan vielä huomioon suuren konferenssin hälinä ja se vastenmielisyys millä kerran vilkaisemiensa papereiden pariin palaa uudelleen,

voisi oikeastaan leikkimielisesti kysyä, miksi konferensseissa lainkaan pidetään esitelmää! Esitelmien sijasta konferenssin varsinainen anti, ainakin tässä tapauksessa, oli mahdollisuus keskustella ja vaihtaa ajatuksia. Kartografian historian harvalukuiset tutkijat mahtuvat kutakuinkin kaikki yhteen konferenssiin, josta jokainen voi sitten etsiä metodologiset hengenheimolaisensa, väitellä niiden kanssa, jotka ovat eri mieltä, tai vaihtaa monenlaista teoriaan, metodologiaan tai tutkimusaiheeseen liittyvää tietoa. Lisäksi syntyy yhteisyyden tunne, joka yhdessä uusien ajatusten ja kollegojen vihjeiden kanssa antaa voimaa jatkaa ehkä jo umpikujaan juuttunutta tutkimusta. Amsterdamissa verraten pieni tutkijoiden piiri

ja erinomaisen kotoisa ympäristö edisti rakentavan hengen kehittymistä, jonka vallitessa konferenssille asetetut ennakko-odotukset täyttyivät runsain mitoin.

KIRJALLISUUS

Kaikki edellä käsitellyt esitelmät löytyvät julkaisusta:

XIII International Conference on the History of Cartography (1989). Amsterdam and the Hague June 26 to July 1, Abstracts.

Stone, J.C. (1988). Imperialism, Colonialism and Cartography. *Transactions. Institute of British Geographers. New Series* 13:1, 57—64.